

کلیات حقوق جزا

دکتر سید محمود مجیدی

استاد یار دانشگاه دامغان

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل نخست: مبانی	۱۵
مبحث نخست: مفاهیم و درآمدهای بر محتوا و ارتباط حقوق کیفری با سایر رشته‌های حقوق	۱۵
گفتار نخست: مفهوم شناسی	۱۵
الف: «حقوق»	۱۵
ب: «حقوق کیفری»	۱۶
ج: جرم‌انگاری	۱۸
د: سیاست جنایی	۲۰
گفتار دوم: محتوای حقوق کیفری	۲۴
الف: حقوق کیفری عمومی	۲۵
ب: حقوق کیفری اختصاصی	۲۵
ج: آیین دادرسی کیفری	۲۶
د: «حقوق کیفری بین‌المللی»	۲۷
گفتار سوم: رابطه‌ی حقوق کیفری با سایر رشته‌های حقوقی	۲۸
الف: رابطه‌ی حقوق کیفری با «جرم‌شناسی»	۲۸
ب: رابطه‌ی حقوق کیفری با «حقوق مدنی»	۳۱
ج: رابطه‌ی حقوق کیفری با «حقوق تجارت»	۳۲
د: رابطه‌ی حقوق کیفری با «حقوق اداری»	۳۲
پرسش‌های مبحث نخست از فصل نخست	۳۴

۶ □ کلیات حقوق جزا

- مبحث دوم: اهمیت، ویژگی‌ها و اهداف حقوق کیفری ۳۵
- گفتار نخست: اهمیت حقوق کیفری ۳۵
- الف: مهم‌ترین ابزار در راستای حفظ نظم و امنیت عمومی ۳۵
- ب: مدافع آزادی‌های شهروندان ۳۵
- ج: حامی ارزش‌های مورد احترام جامعه ۳۵
- د: وابستگی سایر رشته‌های حقوقی به ضمانت اجرای حقوق کیفری ۳۶
- گفتار دوم: ویژگی‌های حقوق کیفری ۳۶
- الف: «آمره بودن» قوانین کیفری ۳۶
- ب: ضمانت اجرای خاص داشتن قوانین کیفری ۳۷
- ج: سرزمینی بودن قوانین کیفری ۳۷
- د: شخصی بودن قوانین کیفری ۳۷
- گفتار سوم: اهداف حقوق کیفری ۴۲
- الف: اهداف سنتی حقوق کیفری ۴۳
- ۱- هدف سودمندی ۴۳
- ۲- هدف اخلاقی ۴۴
- ب: اهداف نوین حقوق کیفری ۴۴
- ۱- هدف پیشگیری مجازات ۴۴
- ۲- هدف اصلاحی مجازات ۴۵
- پرسش‌های مبحث دوم از فصل نخست ۴۶
- مبحث سوم: منابع حقوق کیفری ۴۷
- گفتار نخست: منابع الزامی ۴۸
- الف: «قانون» ۴۸
- ۱- قانون اساسی ۴۸
- ۲- «قانون عادی» ۴۹
- ب: «آراء وحدت رویه قضایی» ۵۰
- ج: منابع فراملی ۵۲
- گفتار دوم: منابع تکمیلی ۵۴

فهرست مطالب □ ۷

الف: «منابع شرعی و فتاوی معتبر».....	۵۴
ب: رویه قضایی.....	۵۷
ج: عرف.....	۵۹
د: دکترین حقوقی.....	۵۹
پرسش‌های مبحث سوم از فصل نخست.....	۶۱
فصل دوم: تحولات اندیشه‌های کیفری.....	۶۳
مبحث نخست: ادوار نخستین.....	۶۳
گفتار نخست: دوره دادخواهی خصوصی.....	۶۳
الف: توسعه اختیارات ریاست خانواده در تعیین و اجرای مجازات.....	۶۴
ب: جمعی بودن مسئولیت.....	۶۴
ج: عدم تناسب جرم و مجازات.....	۶۵
د: اتکای حقوق کیفری بر اصول نانوشته.....	۶۵
گفتار دوم: دوره دادگستری خصوصی.....	۶۵
الف: افزایش نقش دولت در تعیین و اجرای مجازات‌ها.....	۶۶
ب: افزایش مسئولیت شخصی و تناسب بین جرم و مجازات.....	۶۶
ج: ظهور مفاهیم «قصاص»، «دیه» و «هم سوگندی».....	۶۷
د: شدت مجازات‌ها و تاثیرگذاری حکام در فرایند قضایی.....	۶۷
گفتار سوم: دادگستری عمومی.....	۶۹
الف: ضرورت مداخله قضایی در رسیدگی به جرایم.....	۶۹
ب: عمومی شدن اکثر جرایم.....	۷۰
ج: تبدیل سازش اختیاری به سازش اجباری.....	۷۰
د: افزایش اختیارات محاکم و شدت مجازات‌ها.....	۷۰
پرسش‌های مبحث نخست از فصل دوم.....	۷۳
مبحث دوم: در دوران پس از «جنبش روشنگری».....	۷۴
گفتار نخست: مکتب فایده اجتماعی.....	۷۵
الف: اصول فکری مشترک.....	۷۶

۸ □ کلیات حقوق جزا

- ۱- مبنای مجازات (نقض قرارداد اجتماعی) ۷۶
- ۲- هدف مجازات (لزوم منفعت اجتماعی) ۷۶
- ۳- واکنش کیفری (لزوم قطعیت مجازات) ۷۷
- ب: بنیان‌گذاران ۷۷
- ۱- منتسکیو ۷۷
- ۱-۱. نظریه نسبی بودن قوانین کیفری ۷۸
- ۲-۱. اصل تفکیک قوا ۷۸
- ۲- روسو ۷۹
- ۱-۲. نظریه قرارداد اجتماعی ۷۹
- ۲-۲. عدم لزوم مجازات‌های بسیارخشن ۸۰
- ۳- بکاریا ۸۰
- ۱-۳. انتقادات ۸۲
- ۱-۳-۱. نقد «شدت مجازات‌ها» ۸۲
- ۲-۳-۱. نقد «شکنجه» و «سوگند» ۸۳
- ۲-۳-۲. پیشنهادها ۸۴
- ۱-۲-۳. لزوم پایبندی به «اصل قانونمندی جرایم و مجازات‌ها» ۸۴
- ۲-۲-۳. لزوم پایبندی به «اصل تفسیر مضیق در حقوق کیفری» ۸۴
- ۴- بتنام ۸۵
- ۱-۴. نظریه اصالت سودمندی ۸۵
- ۲-۴. گرایش به کیفر سالب آزادی ۸۶
- گفتار دوم: مکتب عدالت مطلق ۸۶
- الف: اصول فکری ۸۷
- ۱- مبنای مجازات (نقض نظم اخلاقی جامعه) ۸۷
- ۲- هدف مجازات (لزوم برقراری نظم اخلاقی جامعه) ۸۷
- ب: مؤسسين و پایه‌گذاران ۸۷
- ۱- «افلاطون» ۸۷
- ۱-۱. مجرم به مثابه بیمار ۸۸

فهرست مطالب □ ۹

- ۸۸..... ۲-۱. جرم به مثابه ظلم و ستم..... ۸۸
- ۸۸..... ۳-۱. مجازات به مثابه اهرم عدالت مطلق..... ۸۸
- ۸۹..... ۲- «کانت»..... ۸۹
- ۸۹..... ۱-۲. گرایش به برقراری نظم اخلاقی..... ۸۹
- ۹۰..... ۲-۲. گرایش به تناسب مجازات‌ها (فصاحص)..... ۹۰
- ۹۰..... ۳- «دومستر»..... ۹۰
- ۹۱..... ۱-۳. ارتباط مفاهیم گناه اخروی و جرم دنیوی..... ۹۱
- ۹۱..... ۲-۳. تحقق عدالت مطلقه با تکیه بر نمایندگان خداوند..... ۹۱
- ۹۲..... گفتار سوم: مکتب نئوکلاسیک..... ۹۲
- ۹۲..... الف: اصول مشترک..... ۹۲
- ۹۲..... ۱- مجازات جهت حفظ هدف اخلاقی و نیز فایده اجتماعی مجازات..... ۹۲
- ۹۲..... ۲- مجازات به میزان اراده آزاد و مسولیت بزهکار..... ۹۲
- ۹۳..... ۳- جرم به منزله خلاف حقیقت و رفاه جامعه..... ۹۳
- ۹۳..... ب: بنیانگذاران..... ۹۳
- ۹۳..... ۱- «گیزو»..... ۹۳
- ۹۳..... ۱-۱. لزوم توجه به ماهیت ضد اخلاقی و سودمندی مجازات..... ۹۳
- ۹۳..... ۲-۱. لزوم توجه به کارایی مادی و معنوی مجازات..... ۹۳
- ۹۴..... ۲- «روسی»..... ۹۴
- ۹۴..... ۱-۲. انتقاد به عدم جامعیت نظریه سودمندی مکتب فایده گرا..... ۹۴
- ۹۴..... ۲-۲. انتقاد به عدم جامعیت نظریه مکتب عدالت مطلق در زمینه هدف مجازات..... ۹۴
- ۹۴..... ۳- «اورتولان»..... ۹۴
- ۹۵..... ۱-۳. گرایش به عبرت‌آموزی و بازدارندگی..... ۹۵
- ۹۵..... ۲-۳. گرایش به عدالت و فایده اجتماعی..... ۹۵
- ۹۵..... گفتار چهارم: مکتب اثباتی..... ۹۵
- ۹۷..... الف: اصول مشترک..... ۹۷
- ۹۷..... ۱- جبرگرایی در بزهکاری..... ۹۷

۱۰ □ کلیات حقوق جزا

- ۲- جایگزینی اقدامات تأمینی به جای مجازات ۹۷
- ۳- تقسیم بندی مجرمین ۹۷
- ب: پایه گذاران ۹۹
- ۱- «لمبروزو» ۹۹
- ۱-۱. تشابه انسان بزهکار با انسان‌های نخستین ۹۹
- ۱-۲. تشابه خصوصیات جسمی بزهکاران با اقسام جرایم ۱۰۰
- ۲- «انریکوفری» ۱۰۰
- ۱-۲. نظریه قانون اشباع کیفری ۱۰۱
- ۲-۲. اعتقاد به مضرات کیفر سالب آزادی کوتاه مدت ۱۰۱
- ۳- «گاروفالو» ۱۰۱
- ۱-۳. نظریه حالت خطرناک ۱۰۱
- ۲-۳. کیفر در راستای سالم سازی جامعه (پیشگیری و جلوگیری از تکرار جرم) ۱۰۲
- گفتار پنجم: مکاتب ترکیبی حقوق کیفری ۱۰۳
- الف: مکتب نئوکلاسیک فرانسوی ۱۰۴
- ۱- اعتقاد همزمان به آزادی اراده و لزوم تطبیق مجازات با شخصیت مجرمین .. ۱۰۴
- ۲- اعتقاد همزمان به اصول اقدامات تأمینی و اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها ۱۰۴
- ب: مکتب «تحقیقی انتقادی» ۱۰۴
- ۱- اعتقاد همزمان به جبری بودن بزهکار و لزوم اعمال مجازات در دفاع از جامعه ۱۰۵
- ۲- اعتقاد همزمان به عدم تأثیرگذاری مجازات‌ها و تأثیرگذاری پیشگیرانه از طریق ارعاب و تهدید ۱۰۵
- ج: مکتب «اصالت عمل» ۱۰۵
- ۱- انتقاد به عدم وجود انعطاف در عقاید مکتب کلاسیک و عدم وجود نظم حقوقی در مکتب تحقیقی ۱۰۶
- ۲- لزوم توجه به نتایج و فواید عملی یک نظریه ۱۰۶

فهرست مطالب □ ۱۱

- د: اتحادیه بین‌المللی حقوق جزا (دفاع اجتماعی ترکیبی)..... ۱۰۶
- ۱- اعتقاد به عدم استفاده از مجازات سالب آزادی کوتاه مدت..... ۱۰۷
- ۲- اعتقاد به تفکیک در زمینه واکنش کیفری در قبال مجرمین حرفه‌ای و
اتفاقی..... ۱۰۷
- ه: مکتب دفاع اجتماعی بر مبنای حمایت از فرد..... ۱۰۷
- ۱- رویکرد جدید به مفهوم «دفاع اجتماعی»..... ۱۰۸
- ۲- رویکرد جدید به هدف غایی حقوق کیفری..... ۱۰۹
- ۳- رویکرد جدید به «حق مجازات دولت»..... ۱۰۹
- ۴- رویکرد جدید به «واکنش‌های کیفری»، «جرم» و «مجرم»..... ۱۱۰
- و: مکتب دفاع اجتماعی نوین (بر مبنای حمایت از فرد و جامعه)..... ۱۱۲
- ۱- رویکرد به «حق مجازات دولت»..... ۱۱۲
- ۲- رویکرد به مسئولیت کیفری..... ۱۱۳
- ۳- رویکرد به «جرم» و «مجرم» و «مجازات»..... ۱۱۳
- ۴- رویکرد به «پرونده شخصیت» و «اطفال بزهکار»..... ۱۱۴
- ۵- رویکرد به «اجرای مجازات»..... ۱۱۵
- گفتار ششم: گرایش‌های جدید حقوق کیفری (علل ظهور و اقسام آن)..... ۱۱۶
- الف: علل شکست عدالت کیفری سنتی..... ۱۱۹
- ۱- (عدم موفقیت در تامین اهداف حقوق کیفری)..... ۱۲۰
- ۲- افزایش روز افزون هزینه‌های عدالت کیفری..... ۱۲۰
- ۳- افزایش نرخ جرم و تکرار جرم..... ۱۲۰
- ۴- ایجاد برچسب زنی و در معرض جرم قرار دادن مکرر بزهکاران..... ۱۲۰
- ۵- نارضایتی عمومی از دستگاه عدالت کیفری..... ۱۲۰
- ب: اقسام گرایش‌های جدید حقوق کیفری..... ۱۲۰
- ۱- «عدالت استحقاقی» (بازگشت به سزاگرایی)..... ۱۲۰
- ۲- عدالت ترمیمی..... ۱۲۳
- ۱-۲. رویکرد متفاوت به بزه..... ۱۲۶
- ۲-۲. رویکرد متفاوت به بزه دیده..... ۱۲۶

۱۲ □ کلیات حقوق جزا

- ۱۲۶..... ۳-۲. رویکرد متفاوت به بزهکار
- گفتار هفتم: سیاست‌های کیفری اسلام در مجازات‌ها ۱۲۷
- الف: سیاست‌های کیفری حاکم بر «حدود» ۱۲۸
- ۱- ارباب انگیزی ۱۲۹
- ۱-۱. تعیین مجازات‌های شدید ۱۲۹
- ۲-۱. تعیین مجازات‌های بدنی ۱۳۰
- ۲- بزه پوشی ۱۳۱
- ۱-۲. جرم‌انگاری قذف ۱۳۱
- ۲-۲. سخت‌گیری در اثبات ۱۳۱
- ۳- کیفرزدایی ۱۳۳
- ۱-۳. نهاد انکار پس از اقرار ۱۳۳
- ۲-۳. نهاد توبه ۱۳۴
- ۳-۳. قاعده درء ۱۳۵
- ب: سیاست‌های کیفری حاکم بر «قصاص» ۱۳۶
- ۱- رویکرد خاص به بزه (حق الناس بودن قصاص) ۱۳۸
- ۲- رویکرد خاص به بزهکار (توصیه به گذشت از قاتل) ۱۳۹
- ۳- رویکرد خاص به بزه‌دیده (واگذاری مجازات به بزه‌دیده) ۱۴۰
- ج: سیاست‌های کیفری حاکم بر «دیات» ۱۴۱
- ۱- ترمیم خسارات وارده بر بزه‌دیده ۱۴۱
- ۲- تاثیرگذاری «دین» و «جنسیت» در میزان دیات ۱۴۲
- د: سیاست‌های کیفری حاکم بر «تعزیرات» ۱۴۲
- ۱- واگذاری جرم‌انگاری و تعیین مجازات در اختیار حاکم ۱۴۴
- ۲- همسویی «تعزیرات» با «اصل فردی کردن مجازات‌ها» ۱۴۴
- پرسش‌های مبحث دوم از فصل دوم ۱۴۶
- منابع و مأخذ ۱۴۸
- واژه نامه ۱۵۵